

CEZAYİR HALKBİLİMİNDEN ÖRNEKLER

Doç. Dr. Hayrettin RAYMAN*

A. Doğum: Doğum genellikle ailede sevinç ve heyecanla karşılanan bir olaydır. Kırsal kesimde çocuğun cinsiyetinin önceden kestirilememesi heyecanın biraz daha artmasına neden olur. Akraba ve komşular, doğum yapacak kadının evinde toplanır. Doğum beklenirken söylenen şarkılarda ailenin sevincine herkesin katılımı sağlanır. Şairlik yeteneği olan kadınlardan biri topluluğun duygularını dile getirir. Öteki kadınlar da ona eşlik eder. Doğan çocuk, hayır dualarla karşılanır. Çocuğa Allah'tan uzun ömür istenir. Anneyi mutlu etmek için de onun iyi nitelikleri sayılıp dökülür. Kadınların sevenlerinin şu şarkıda birleştiği gözden kaçmaz.

*Çok tatlı bir erkek çocuk doğdu
Onu yaratıcı verdi
Ünlü tanrı verdi
Bu çocuk sinirli olmayacak*

Sonra çocuğun övülmesine başlanır, bunu annesinin övülmesi izler. Anne değişik benzetme ve sıfatlarla tasvir edilir. Anne olan kadın en çok dişi aslan ve kekliğe benzetilir. Topluluğu yönlendiren kadın her doğumda yeni şarkılar bulmaya çalışır. Bu da çocuğun beşiği çevresinde gerçekleşir. Çocuğun büyütülmesinde ninnilerden faydalanılır. Yataktan dua ile alınan çocuk beşiğe konur. Kundağın yanına

oturan annenin çocuğuna söyleyeceği ölçülü sözleri vardır. Bunları ninni olarak değerlendirmek mümkündür. Ninniye yalnız annenin çocuğunu uyutmak için kundakta sallarken söylenen şiirler olarak değerlendirmemek gerekir. Ninnilerde çocuğa uyku istemenin yanında onu hastalık, kaza ve nazar gibi kötülüklerden koruması için Tanrı'dan istekte bulunur. Ninni sayesinde anne ile çocuk arasında bir bağ kurulur. Ninnilerin annenin psikolojisinde büyük yeri vardır. Ninnilerde peygamber ve kutsal kişilerden yardım istenir.

*Benim sevinç ve mutluluğum
Beni kutlamaya kimler geldi
Seni sallıyor, ninni söylüyorum
Tanrı ve azizler koruyuculuğunu eksik etmesin*

Birkaç gün sonra göbeği bağlanan çocuğun göbeğindeki ipi alındıktan sonra ona banyo yaptırılır. Banyo esnasında söylenen ninnilerin ilgiyi işaret ettiği görülür.

*Ben seni sallıyor ve yeniden keşfediyorum
Senin sevincini gönlümde hissediyorum
Çiftçilerin sevinci gibi
Eğer buğday güzelse
Ben seni daha hızlı sallıyorum
Sen gönlümün meyvesisin
Senin için yağmurdan korkuyorum
Bugün rüzgar batıdan esiyor*

* Atatürk Üniversitesi, Erzincan Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Ninninin sonunda korkusunu ortaya koyan anne ruhlardan yardım ister. Çocuğunun iyi yetişmesini, genç olmasını, evlenmesini hayal eder.

*Senin baban hain olmamak için yemin etti
Çocuğuma hizmet için bir köle isteyeceğim
Sen güzel desenli halı üzerinde yürüyeceksin*

B. Sünnet Töreni: Ninni sadece bir dinleyici için söylenen şiir niteliği taşıırken, sünnetlerdeki şiir ve uygulamalar kolektif bir görünüm havası taşır. Törende koroyu becerikli bir kadın yönetir. Bu çoğunlukla ünlü bir şarkıcıdır. Söylediği şarkıların bestecisi de kendisidir. Öteki kadınlar anonim nitelikli şarkıları yeğlerken kendisi sanat şarkıları söylemeyi sürdürür. Şarkılar, sünnet olacak çocuğa gönderilir. Şu dört dizeli şiiri sünnet törenlerinde her zaman görmek mümkündür:

*Elini aç kınan süzülün
Kınan cam tabakta
Biz senin kınan için toplandık
Biz evlilikte seni bir daha göreceğiz*

Şiirin ilk dizelerinin yinelenmesinden sonra Allah ve peygamber törene çağırılır. Sünnet operasyonu şarkılarla gerçekleştirilir. Sünnet törenlerinden kaç göç yoktur. Hep bir ağızdan şu sözler söylenir:

*Yalvarırız peygambere, şarkılar Allah'ı övsün
Mutlu gecede sevineceksin canım
Sokaklar senin kokunla şenlenecek
Mutlu gecede sevineceksin canım
Mutlu gecede annen, kardeşlerin sevinecek
Ey usta, onu korkutmadan sünnet et
Sünnet et onu bayrağın altında*

Törenin sonunda evin giriş kapısında kadınlar toplanıp birlikte şu şarkıyı dile getirir:

*Herkese iyi akşamlar
Ey bu evin sahibi
Siz mutlu insanlar
Hoşça kalın*

C. Evlilik: Evlilik törenlerinde söylenen şarkıların sayısı doğum ve sünnetlerde söylenenlerden daha fazladır. Bu törenlerde sevinçle üzüntü birliktedir. Çünkü evlilik sonrası, mutlu olamamak, ayrılmak, olasılık olarak evlenen kızın kafasında yaşar. Ayrıca Cezayir'de çok eşliliğin olması bu korkuyu biraz daha artırır. Söylenen şarkıların temasını, eşin namus anlayışı, utanma duygusu, ev ve eşine bağlılık, fiziksel görünümü oluşturur. Eşten beklentiler anlatıldıktan sonra sıra genç kızın betimlenmesine gelir. Genç kızı öven şiirler, büyük bir özenle seçilir. Özelliklerin sıralanmasında hayvan motiflerinden yararlanılır. Benzetme ögesi olarak kullanılan hayvanların başında keklik gelir. Sıra kına yakmaya gelince, bütün kadınlar genç kızın başına toplanır. Baba evini terketmeden önce genç kızın üzüntüsünü azaltacak sözler söylenir:

*Ağlamayı bırak
Biz sana kıymetli çeyiz getirdik
Ağlama ey keklik
Kayın biraderlerinin kapının önünde
Baba evi ebedi değildir*

Testi Oyunu: Düğün evlerinde kadın toplulukları arasında bu oyuna rastlanır. Oyunun amacı kızın geleceğiyle ilgilidir. Gelecekle ilgili tahminler yapıldıktan sonra kadınlar testinin çevresinde toplanır. Kadınlardan biri

töreni yönetmekle görevlendirilir. Yönetici kadın peygamber ve azizlere çağrıda bulunduktan sonra testi elden ele dolaşır. Sonra geç kızlardan birinin fularını düğümlemesi istenir. Bunu doğaçlama bir kısa şiir izler. Şiirlerden sonra hikaye anlatılır. Bu arada bütün gözler testi üzerinde toplanır. Hikayenin sona ermesinden sonra kadınlar hep bir ağızdan şu üçlüğü okur:

*Benim sözlerim doğrudur
Ve falım iyi bir fal
Rüzgarın hızı ile çevrilir*

Evlenen genç kız, bazı kıskanç kişi ve görümcelerle bağlantı kurmaktan çekinir. Kadınlar kibleye dönerek evlenecek kızın kötülüklerle karşılaşmamasını ister. Söylenen şiir büyüyle ilgilidir. Töreni yöneten kadın, çiftlerin arasında ahengin oluşması için isteğini şöyle özetler:

*Engelleri kaldırıyorum
Seninle kocan arasındaki engeller kalksın*

Törenin uygulanması sırasında mutfak eşyalarından, değişik bitkilerden, koyun derilerinden faydalanılır. Kız baba evinden ayrılmadan önce elden ele dolaşan testi kırılır. Testinin kırılmasıyla genç kızın çevresinde dolaşan kötülüklerin yok olacağına, kem gözlerin etkisiz hale geleceğine inanılır.

D. Bayram Törenleri: Dinsel bayramlarda kutsal kişiler ziyaret edilmeden önce belirli evlerde toplanı-

lır. Hasta kişiler için dua edilir. Bu tür toplantılarda istekleri anlatan şiirlerden faydalanılır. Kutsal kişiler, saygıyla yardıma çağrılır:

Ey aziz, eğer şansım uyuyorsa uyart

Bayram günleri kadınlar genellikle alacalı bulacalı elbiseler giyer. Sonra derviş ve aziz kişiler ziyaret edilir. Derviş veya aziz kişi gücü sembolize eder, âdildir. Böyle törenler şarkısız gerçekleştirilir. Herkes derviş ve azizle bağlantı kurarsa günahlardan kurtulacağına inanır. Topluluk şu şiirle kutsal kişilerin yanından ayrılır:

*Biz şeyhi görmeye çıktık
Ve geceyi El Hamel'de geçirdik.*

Kadın topluluklarında şarkı olarak söylenen şiirler hiç değişmez. Bu şiirlerde yapı ve ritim çok önemlidir. Bayram şarkıları, dansla birlikte söylenir. Dizeler, büyüleyici bir hava taşır. Sırasında Verlaine'nin şiirlerinden ödünç dizeler alınır. İbn-i Haldun'un sözlerine başvurulur. Bayramlarda söylenen şiirler, kadınlara miras olarak kalmıştır. Şiirler çoğunlukla din dışıdır. Böyle toplantılara katılan kadınların her birinin elli altmış şiir bildiği söylenir. Belleğinde çok şiir saklayan kadınların zeki ve kültürlü olduğuna inanılır. Bu kadınlar şiirle birlikte bilmeceler, atasözleri ve kafiyeli sözlerden de zamanı geldiğinde yararlanır.